

ДОПРИНОС ПРЕДРАГА ПИПЕРА ДИДАКТИЧКОМ ОБЛИКОВАЊУ САВРЕМЕНОГ УЏБЕНИКА РУСКОГ ЈЕЗИКА

У овом раду дајемо општи поглед на научну и педагошку делатност академика проф. др Предрага Пипера у области русистичке лингводидактике. Реч је о једној од најплоднијих области његове научне делатности – о питањима конципирања и обликовања уџбеничких комплекса, тачније, о главним теоријско-методолошким и дидактичко-методичким карактеристикама модела структуре уџбеника и приручника руског језика за основну и средњу школу, као и о другим ауторским делима Предрага Пипера у којима обрађује важна питања учења и наставе руског језика у српској говорној средини.

Кључне речи: Предраг Пипер, русистика, лингводидактика, уџбеници и приручници руског језика.

In this paper we give a general view of the scientific and pedagogical activities of academician Prof. Dr. Predrag Piper in the field of Russian linguistic didactics. This is one of the most fruitful areas of his scientific activity – on issues of planning and designing textbook sets, the main theoretical-methodological and didactic-methodological characteristics of the models of textbook and manual structure of Russian for primary and secondary school, as well as other works by Predrag Piper, in which he deals with important issues of learning and teaching the Russian language in the Serbian-speaking environment.

Keywords: Predrag Piper, Russian studies, language didactics, textbooks and manuals of the Russian language.

Научна интересовања академика проф. др Предрага Пипера огледају се у веома широкој области различитих научних дисциплина. С обзиром на то да је његова главна научна оријентација и преокупација била лингвистичка проблематика руског и српског језика, аутори текстова о њему сасвим мало су писали о једном подручју којим се такође активно бавио – питањима русистичке лингводидактике и уџбеничке литературе. Заправо, то је једна од најплоднијих области његове научне делатности. Стога желимо да у овом раду укажемо на интересовања и ангажованост професора Пипера на подручју лингводидактике, посебно теорије и праксе конципирања и конструисања уџбеника и приручника руског језика. Овде дајемо само општи поглед на његову научну делатност везану за русистичку лингводидактику, која је трајала у континуитету дуже од три деценије, још од краја 80-их година 20. века до данашњих дана. То потврђује импозантан број од 165 издања његових уџбеника и приручника руског језика за основну и средњу школу (више од 50 наслова). У овом раду не бавимо се анализом конкретних садржаја уџбеника професора Пипера, њихове макро- и микроструктуре, јер би то био задатак посебног и обимнијег рада. Реч је о глав-

ним теоријско-методолошким и дидактичко-методичким карактеристикама модела структуре уџбеника и приручника руског језика за основну и средњу школу. Осврнућемо се и на друга ауторска дела Предрага Пипера у којима обрађује језичка и друга питања наставе руског језика у српској говорној средини.

У дугом низу аутора школских уџбеника и приручника руског језика у Србији, у вишедеценијском раздобљу током 20. и прве две деценије 21. века, издваја се и име професора Предрага Пипера као једног од најистакнутијих и најугледнијих. Нема сумње да он заузима једно од почасних места како по броју издања уџбеника и уџбеничке литературе, тако и по њиховом квалитету. Професор Пипер се јавља као коаутор и руководиоца више ауторских тимова серије уџбеничких комплета – уџбеника, радних свезака и приручника за наставнике за основну школу (V–VIII раз., аутори: Предраг Пипер, Марина Петковић, Светлана Мирковић, две серије, прва: *Давайте дружить* 1–4; V–VIII раз., 1993–2006; 9. издања. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; затим следи новија серија, концепцијски, садржајно и квалитативно унапређена, под насловом: *Орбита* 1–4; V–VIII раз., 2005–2009; 9 издања. – Београд: Завод за уџбенике; уџбеници за гимназију: *Руски језик* за I, II, III и IV разред гимназије: други страни језик, аутори: Предраг Пипер, Марина Петковић, Андреј Тарасјев, Вучина Раичевић, 2000–2015; 9 издања. – Београд: Завод за уџбенике). При конципирању и изради ових уџбеника од значаја је било ослањање на домаће богато и проверено вишедеценијско уџбеничко наслеђе, све до новијих серија уџбеника. Бројни домаћи истраживачи – лингвисти, лингводидактичари и аутори уџбеника пратили су достигнућа и савремене токове европске и српске лингвистичке русистике и лингводидактике у циљу усклађивања својих концепција у моделирању структуре уџбеника и уџбеничке литературе. У различитим периодима, нарочито током 20. века, они су се руководили различитим важећим приступима, методима и методичким концепцијама, међу којима су: граматичко-преводни, комбиновани, директни (аудио-лингвални, аудио-визуелни), глобално-структурални, диференцијални (концепција проф. Радована Кошутића), когнитивно-контрастивни, когнитивно-комуникативни и комуникативни метод. Предраг Пипер и ауторски тимови, на чијем челу је био, примењивали су резултате истраживања у области теорије уџбеника, али је долазила до изражаја и ауторска оригиналност, инвентивност и креативност у примени савремених лингвистичких и дидактичких приступа структурирању уџбеника страног језика. У том послу свакако је кључну улогу имао професор Пипер, пре свега, својим иницијалним и свежим идејама у конципирању модела структуре сваког новог уџбеника, стављајући их на увид ауторском тиму за равноправну размену и усаглашавање мишљења о предложеној концепцији, и то на више заједничких састанака, како би се дошло до коначне верзије уџбеника. Такође, избор програмски и тематски одређеног текстуалног, лингвистичког и екстралингвистичког материјала који би чланови ауторских тимова предлагали увек је заједнички разматран и анализиран. При томе је професор Пипер испољавао максимално коректан колегијални и сараднички однос, уважавао је мишљења и ставове свог тима, као и њихово стечено наставничко искуство, што може потврдити и аутор ових редова, као члан ауторског тима анагажованог на изради уџбеника руског језика (као другог страног) за гимназију (I–IV разред). Професор Пипер

је, као врсни лингвиста и русиста, зналачки примењивао достигнућа савремених конфронтационих истраживања на релацији руски и српски језик, као и достигнућа у српској и руској лингводидактици, односно методици наставе руског језика као страног, у сагласности с актуелном методичком парадигмом наставе страног (руског) језика. Увидом у структуру наведених серија уџбеника руског језика може се констатовати да поред разноврсне лексичке и граматичке грађе уџбеници садрже аутентични лингвокултуролошки и екстралингвистички материјал који се односи на Русију и Србију, концизно и прецизно обрађен и коментарисан. Бројни културолошки материјали и чињенице односе се на различите временске периоде развоја руског друштва, на историју, културу и савремени начин живота у поређењу са српском стварношћу. Понуђене текстове уџбеника одликује висок ниво информативности, богатство лексике различитих стилова и њихова јасна лексикографска интерпретација, као и дидактички веома добро организована апаратура усвајања и утврђивања градива, путем питања, проблемских задатака и вежби различитог типа. Текстотеку свих уџбеника чине штампани и звучни текстови различитог стила и жанра, илустрације, цртежи, фото-прилози и материјали из штампе, који ученике подстичу на комуникацију. Приликом избора текстова и садржаја из стране културне и друштвене стварности за потребе наставе страног језика аутори су се руководили општеприхваћеним дидактичко-методичким *критеријумима*, међу којима су: а) типичност и веродостојност одабраних садржаја, б) корелативност одабраних чињеница стране културе с чињеницама матичне културе, в) узрастне особине ученика и сврсисходност информација у односу на круг њихових интересовања и потреба и г) општеобразовна и васпитна валидност понуђених информација (в. Раичевић, Влајковић Бојић 2017: 27). Тако, на пример, многе руске и српске реалије дају се у виду текстова с различитим обимом културолошких и фонских информација (пословице, изреке, крилатице, репортаже, анегдоте и шале, загонетке, цитати итд.). У вези с тим, уверљиво пише А. Р. Арутјунов, да „*текстотеку уџбеника* чине сви материјали који се презентују – штампани и звучни текстови различитог жанра, цртежи и илустрације које мотивишу и подстичу на комуникацију, колажи, материјали из штампе, инструкције и огласи, графичка слика, цртежи, обрасци и формулари – једном речи, све врсте информација и канали њиховог преношења, с којима ће ученици редовно радити током наставе и учења (...)” (Арутјунов 1987: 19).

Лексичко-граматичка грађа у уџбеницима, о којима је реч, представљена је у свим видовима говорне делатности. Зависно од нивоа учења руског језика (почетни или виши ниво), реализација постављених задатака постиже се комбиновањем различитих поступака и метода – имитативног, аналитичко-имитативног, супституционог, трансформационог, репродуктивног и комуникативног у циљу формирања комуникативне компетенције ученика.

Аутори уџбеника су при избору текстова, пре свега, имали у виду њихову *функционалност*, како би могли да послуже као обрасци дијалошког и монолошког говора, користећи при томе текстове различитих стилова – разговорне, информативно-инструктивне, књижевноуметничке, наративне, у сагласности са главним циљевима наставе – развијање комуникативних навика и умења ученика одређеног узраста и нивоа учења. Генерално посматрано, у основи

су примењени функционални и ситуативно-тематски приступ у презентацији језичког материјала. Семантизација нове лексики проведена је уз помоћ кратких парцијалних руско-српских речника непосредно испод текста или посредством објашњења и коментара на руском језику. Семантизацију лексики олакшавају и бројне функционалне илустрације које иду уз текстове и разноврсне дијалогске ситуације. Евидентна су и корисна упозорења аутора на формалне сличности између руског и српског језика на плану међујезичке (руско-српске) хомонимије и паронимије, пре свега, на лексичко-семантичком нивоу, ради уочавања разлика и спречавања језичке интерференције у оба правца. С једне стране, дидактички осмишљено је коришћен позитивни трансфер навика и умења из српског језика у руски, а с друге стране обликовање одговарајућих механизма за предупређивање интерферентних појава и утицаја, нарочито из правца матерњег језика и културе.

При изради ових уџбеника остварен је висок степен вертикалне интеграције сваког уџбеника за старији разред са уџбеником за претходни разред. На тај начин је реализован принцип кумулативног линерано-спиралног распореда тематског, лексичко-граматичког и културолошког материјала, његова поступна и логична повезаност, што представља веома важан фактор трајнијег запамћивања и практичне активизације наставних садржаја.

У унутрашњој структури уџбеника тематски, језички и културолошки садржаји су плански веома добро дидактички осмишљени и ради успостављања међупредметних веза, пре свега, с матерњим (српским) језиком, историјом, географијом, ликовном и музичком уметношћу итд. При томе се могу планирати и формулисати нове теме и подтеме које су пожељне за реализацију међупредметног повезивања. Стога расположиви тематски садржаји нису затворени и изоловани, већ омогућавају успостављање различитих међупредметних веза.

Радне свеске уз уџбенике *Орбита 1–4* за основну школу и уз уџбенике за гимназију (I–IV раз.), као део уџбеничког комплета, структурно и садржински у целости су комплементарне са садржајима уџбеника. Основни задатак радних свезака је да пруже шире могућности утврђивања, проширивања и систематизације стечених знања, навика и умења ученика.

Интегрални део уџбеничких комплета су и приручници за наставнике. Урађени су сагласно структуралном и функционално-комуникативном приступу. Приручници садрже опис наставних циљева и садржаја у оквиру сваке лекције (комуникативних функција, језичких структура, граматичких облика, лексики, конкретних наставних активности, опис и употребу наставних средстава итд).

Од посебног значаја је и пажљиво праћена практична употреба свих уџбеника у живој наставној пракси, одзиви наставника практичара о њиховом квалитету. О њима се у присуству аутора уџбеника дискутовало на стручним скуповима, посебно на семинару Зимска школа. Такве расправе су биле од велике важности и користи за ауторске тимове, јер су различите оправдане критичке примедбе узимане у обзир ради корекције или прецизирања појединих сегмената у структури и садржајима уџбеника у њиховим наредним, новим издањима. Наравно, такву добру праксу наставили су и други, нови ауторски тимови.

Унапређивањем система савремене наставе страних језика у српској културнојезичкој средини у препаративној, опреативној и евалуционој етапи учења неминовно је и усваршавање модела структуре уџбеника. До сада је на овом подручју учињен значајан напор и постигнут напредак на бољем усаглашавању теоријско-методолошке концепције и норматива конструисања уџбеника страних језика, чему је велики допринос дао и Предраг Пипер. Уџбеничко наслеђе професора Пипера већ је утакано у основе савремене српске теорије и продукције уџбеника. Његово дело у овој области у много чему је иновативно и инспиративно како садашњим, тако и будућим генерацијама у налажењу што квалитетнијих модела структуре уџбеника, идући у корак са савременим тендецијама европске и српске лингводидактике и, посебно, методике наставе руског језика као страног и инословенског. Данас у Србији постоји више домаћих и страних издавача уџбеника страних језика, а самим тим и руског, тако да постоји и озбиљна конкуренција при избору уџбеника. Јављају се нове генерације млађих ауторских тимова за израду уџбеника, с новим идејама и приступима конструисању уџбеника страног језика. Уџбеници и приручници професора Пипера успешно одолевају времену и несумњиво су веома добра основа за нова прегнућа на подручју теорије и праксе дидактичког структурирања савременог уџбеника руског језика.

Осим бављења проблемима русистичке лингводидактике и конструисања уџбеника руског језика, професор Пипер је посвећивао пажњу свим језичким аспектима, нарочито лексичком аспекту наставе руског језика и њеној семантизацији у уџбеницима и уџбеничкој лексикографији. Том питању је посветио и свој запажени рад „О принципима уџбеничке лексикографије”, који је објављен у часопису *Живи језици*, 1/4 (1992–1993), 27–41. У њему је аргументовано и уверљиво представио главне принципе конципирања уџбеничке лексикографије, лингвистички и дидактички примерене потребама школске наставе руског језика. Такође је, у коауторству с Марином Петковић, објавио приручник *Техника превођења: приручник за руски језик*, у издању Завода за издавање уџбеника у Београду (1990). Књига је била нови тип приручника намењеног наставницима и ученицима гимназија и других средњих школа. Садржи преглед читавог низа оптималних преводилачких техника са већим бројем текстова и вежбања за усвајање тих техника. Најзад, треба скренути пажњу и на већ добро познато ауторско дело Предрага Пипера *Граматику руског језика у поређењу са српском*, која је доживела неколико издања (2005–2012). Ова граматика, урађена у поређењу са српским језиком, потпуно је усклађена с достигнућима савремене конфронтационе лингвистичке русистике и србистике. Намењена је, пре свега, почетницима који уче руски језик, било самостално, било у школи или на факултету. На једном месту се дају основе изговора, преглед граматичких правила и примери њихове примене, обрасци конверзације на руском језику на различите теме, као и тематски и други кратки речници, корисни за усвајање градива које се у књизи излаже. Аутор је у граматику уградио и своје дотадашње искуство у овој области, стицано и писањем неколико десетина уџбеника и приручника руског језика за различите нивое учења и профиле ученика. Истовремено треба истаћи његову изразиту способност јасног и прецизног излагања мисли о најсложенијим језичким и другим питањима којима се бавио.

Професор Предраг Пипер ће у лингвистичким, посебно ширим славистичким научним и стручним круговима, остати упамћен као узор безрезервне посвећености славистичкој науци и педагошком позиву, који је својом радном енергијом и ентузијазмом понирао у сложене проблеме језика и културе и веома успешно их решавао. У питању је научник и педагог изузетног интелектуалног и научног формата. Његово стваралаштво и наслеђе у разним подручјима славистичке науке тек ће се потпуније анализирати и вредновати.

Цитирана литература

- Арутюнов, Артем Рубенович. Конструирование и экспертиза учебника. Методические рекомендации для авторов учебников и учебных пособий, составителей учебных курсов и рецензентов учебной литературы по русскому языку для иностранцев и по иностранным языкам. Москва: Институт русского языка им. А. С. Пушкина, 1987.
- [Arutiunov, Artem Rubenovich. Konstruirovanie i ekspertiza uchebnika. Metodicheskie rekomendatsii dlia avtorov uchebnikov i uchebnykh posobii, sostavitelei uchebnykh kursov i reitsenzentov uchebnoi literatury po russkomu iazyku dlia inostrantsev i po inostrannym iazykam. Moskva: Institut russkogo iazyka im. A. S. Pushkina, 1987]
- Пипер, Предраг, Марина Петковић. Техника превођења: приручник за руски језик. Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства, 1990.
- [Piper, Predrag, Marina Petković. Tehnika prevodenja: priručnik za ruski jezik. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva, 1990]
- Пипер, Предраг. „О принципима уџбеничке лексикографије”. Живи језици 34–35, 1–4, 1992: 27–41.
- [Piper, Predrag. „O principima udžbeničke leksikografije”. Živi jezici 34–35, 1–4, 1992: 27–41]
- Пипер, Предраг. Грамарика руског језика у поређењу са српском. Београд: Завет, 2012.
- [Piper, Predrag. Gramatika ruskog jezika u poređenju sa srpskom. Beograd: Zavet, 2012]
- Раичевић, Вучина, Виолета Влајковић Бојић. Подсетник за наставнике страних језика: приручник за наставнике. Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 2017.
- [Raičević, Vučina, Violeta Vlajković Bojić. Podsetnik za nastavnike stranih jezika: priručnik za nastavnike. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, 2017]

Вучина Раичевич

ВКЛАД ПРЕДРАГА ПИПЕРА В ДИДАКТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО УЧЕБНИКА РУССКОГО ЯЗЫКА

Резюме

В данной статье мы даем общий взгляд на научно-педагогическую деятельность академика профессора доктора Предрага Пипера в области русской лингвистической дидактики. Речь идет об одной из наиболее плодотворных областей его научной деятельности – о вопросах проектирования и моделирования учебных комплектов, точнее, об основных теоретико-методологических и дидактико-методических характеристиках типовой структуры учебников и учебных пособий русского языка для восьмилетней (основной) и средней школы, а также о других работах Предрага Пипера, в которых он затрагивает важные вопросы изучения и преподавания русского языка в сербскоязычной среде.

Ключевые слова: Предраг Пипер, русистика, лингводидактика, учебники и пособия русского языка.